

УДК 373.3.015.31:316.62

О. В. ГРУНСЬКА

м. Слов'янськ

birke5@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК ОРІЄНТОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-АДЕКВАТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті подано характеристику соціально-педагогічного портрету молодшого школяра на основі завданнево-вікового підходу, досліджено види соціально-адекватної поведінки та проаналізовано процес формування соціально-адекватної поведінки дітей молодшого шкільного віку в діяльності соціального педагога. Ці знання дадуть можливість зменшити проблемність адаптації дитини до шкільного життя, оптимізувати навчальний процес та сформуванню соціально-адекватну поведінку дітей зазначеного віку в процесі діяльності соціального педагога загальноосвітнього закладу для подальшого гармонічного розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку.

Ключові слова: соціально-педагогічний портрет, молодший школяр, соціально-адекватна поведінка молодшого школяра, діяльність соціального педагога.

На думку багатьох учених (Ю. Богінська, О. Бурим, Л. Варяниця, О. Джексон, О. Караман, С. Курінна), молодший шкільний вік є визначальним у подальшому розвитку особистості та формуванні базової компетентності. Період першого десятиліття життя людини є фундаментом, який визначає подальшу конструкцію її особистості. Початкова школа сьогодні ставить собі за мету сприяти розвитку життєвої компетентності учня, формуванню його життєвих навичок, необхідних для становлення основ індивідуально-особистісної життєтворчості, а саме здобуття життєвого досвіду, життєве прогнозування, прийняття рішень та планування дій, розв'язання типових життєвих завдань, самоорганізація та самовиховання, а також формуванню соціально-адекватної поведінки, необхідної для позитивного розвитку дитини.

Проблема становлення й розвитку молодшого школяра – одна з найголовніших, про що свідчать численні соціально-педагогічні, педагогічні, психологічні теорії про сутність діяльнісного підходу до розвитку особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Е. Еріксон), вікового підходу до розвитку дитини молодшого шкільного віку (Л. Виготський, Л. Божович, Д. Ельконін), а також вагомим дослідження процесу соціалізації молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах (Ю. Богінська, О. Бурим, Л. Варяниця,

О. Джексон, О. Караман, С. Курінна, О. Малахова, І. Печенко, К. Савченко, О. Савченко).

У зв'язку з вищезначеним, метою пропонованої статті є аналіз соціально-педагогічного портрету молодшого школяра як орієнтовної діяльності соціального педагога у формуванні соціально-адекватної поведінки.

Переважає більшість учених визначає молодший шкільний вік самобутнім і неповторним періодом у житті кожної особистості (Ю. Богінська, Л. Божович, О. Бурим, Л. Варяниця, Л. Виготський, М. Волокитна, О. Джексон, О. Караман, С. Курінна, Н. Курило, А. Люблінська, О. Малахова, І. Печенко, К. Савченко, О. Савченко, Л. Славина, О. Яковлева).

За поглядами вченої О. Савченко, соціально-педагогічні дослідження показують, що концептуальною основою розгляду молодшого школяра як суб'єкта виховання вважають завданнево-віковий підхід, оскільки він найбільше відповідає сучасній соціально-педагогічній теорії й практиці. На кожному віковому етапі перед дитиною постає низка завдань, від сприятливого чи несприятливого вирішення яких залежить її особистісний розвиток. Саме тому виховання дитини молодшого шкільного віку повинне бути побудоване так, щоб забезпечити умови для сприятливого вирішення цих завдань на кожному етапі життєдіяльності молодшого школяра відповідно до норм цивілізованого суспільст-

ва. Дитинство молодшого школяра як суб'єкта виховання підпорядковане загальним завданнєво-віковим особливостям розвитку. З урахуванням сказаного проаналізуємо дитинство молодшого школяра як суб'єкта виховання, що може бути проведено на таких підставах: соціально-педагогічна ситуація розвитку, вікові завдання (природно-культурні, соціально-культурні, соціально-психологічні), інститути та агенти соціалізації [6].

Одним із більш змістовних, на наш погляд, є визначення О. Бурим соціально-педагогічної ситуації розвитку молодшого школяра, що характеризується низкою особливостей, зокрема такими:

- подальшим фізичним і психофізіологічним розвитком дитини, що забезпечує можливість систематичного навчання в школі;
- докорінною зміною соціальної ситуації розвитку дитини (вона стає «суспільним» суб'єктом і має тепер соціально значущі обов'язки, виконання яких отримує суспільну оцінку; у неї починає складатися новий тип стосунків із людьми, які її оточують; безумовний авторитет дорослого для неї поступово втрачається й усе більшого значення для дитини набувають однолітки, зростає роль дитячого співтовариства);
- становленням навчальної діяльності як провідної, яка визначає найважливіші зміни, що відбуваються в розвитку дитини на цьому віковому етапі (складаються психологічні новоутворення, які характеризують найбільш вагомі досягнення в розвитку та є фундаментом, що забезпечує розвиток на наступному віковому етапі);
- висуванням мислення (передусім словесно-логічного, роздумливого) у центр свідомої діяльності дитини в ході засвоєння наукових знань, на основі чого перебудовуються й усі інші пізнавальні процеси (пам'ять стає мислячою, а сприйняття – думаючим);
- появою довільної й просоціальної поведінки, в основі якої лежать моральні мотиви й переживання дитиною власної унікальності;
- виникненням планування результатів власних дій і рефлексії, пов'язаних з основним мотивом, який домінує в цьому віці – мотивом досягнення успіху;
- становленням дитини як активного суб'єкта пізнання й діяльності [3].

Принципове значення для нашого дослідження має обґрунтована О. Яковлевою така наукова позиція, за якою основні природно-культурні завдання дитинства молодшого школяра визначаються так: розвиток рухових навичок, розвиток маскуліності-фемінності, формування довільності психічних процесів. Розвиток рухових навичок пов'язаний з активним анатомо-фізіологічним дозріванням організму, наявними змінами в органах і тканинах тіла, що підвищує фізичну витривалість дитини. Ця особливість є важливою для оволодіння писемним мовленням у процесі навчання. Писемне мовлення як робота над способом і формою висловлювання має величезне значення для формування мислення [7].

Слід звернути особливу увагу на соціально-культурні вікові завдання дитинства молодшого школяра, до яких належать оволодіння роллю учня та систематизованими знаннями й уміннями в обсязі шкільного навчання, індивідуалізація інтересів і оволодіння способами самоорганізації для їхньої реалізації, формування прагнення до досягнення результату, уміння адекватно оцінювати власні успіхи й невдачі. Вирішення вказаних завдань безпосередньо пов'язане з готовністю дитини до школи, процесами адаптації й дезадаптації. Оволодіння роллю учня відбувається на основі готовності дитини до шкільного навчання.

Крім того, вагомим для нас є положення О. Караман [5] про те, що в соціально-педагогічному аспекті готовність до школи – це складне комплексне утворення, яке є результатом повноцінно прожитого дошкільного дитинства й водночас індивідуальною програмою розвитку для учня. У повному обсязі готовність містить інтелектуальну готовність (розвинуті дошкільні форми мислення – наочно-образне, наочно-схематичне та ін., творча уява, наявність основних уявлень про природні й соціальні явища), вольову готовність (сформованість відповідного рівня довільності), мотиваційну готовність (бажання ходити до школи, набувати нові знання, зайняти нову соціальну позицію – позицію школяра), а також сформованість у дитини ставлення до вчителя як до дорослого, який

має особливі соціальні функції, розвиток необхідних форм спілкування з однолітками (уміння встановлювати рівноправні стосунки та ін.).

У соціально-педагогічній літературі (О. Безпалько, М. Галагузова, А. Капська, А. Мудрик та ін.) головною особливістю цього віку є зміна соціальної позиції особистості: вчорашній дошкільник стає учнем, членом шкільного та класного колективів, де слід дотримуватися нових норм поведінки, уміти узгоджувати свої бажання з новим розпорядком тощо. Усе це дитина сприймає як певний переломний момент у житті, що супроводжується також і перебудовою системи взаємин із дорослими, найавторитетнішою фігурою серед яких стає вчитель [1].

Л. Виготський стверджує, що у зв'язку зі зміною ситуації настає т. зв. криза семи років. Незалежно від того, коли дитина пішла до школи, у шість чи сім років, настає момент, коли вона проходить через цю кризу. У більшості випадків її початок припадає на сім років, але він може зміщуватися вниз – до шести років або вгору – до 8 років. Ця криза пов'язана із зародженням соціального «Я» дитини, тобто з початком усвідомлення нею своєї нової соціальної позиції – позиції школяра, що докорінно змінює самосвідомість дитини [4].

Ще одним проблемним напрямом нашого дослідження є аналіз поняття «внутрішня позиція школяра», що безпосередньо впливає на поведінку молодшого школяра. За сприятливих умов початку навчання дитини в школі в її психіці формується перше психічне новоутворення віку – «внутрішня позиція школяра», що є показником успішної адаптації до умов шкільного навчання.

За визначенням Л. Божович, «внутрішня позиція школяра» – сформоване загальне позитивне ставлення дитини шестирічного віку до шкільного навчання, її готовність до виконання вимог учителя, визнання його авторитету та соціально-адекватна взаємодія з навколишнім середовищем [2].

Результати психолого-педагогічних досліджень (В. Авсеєва, С. Анісімова, Л. Божович, Є. Ільїна) підтверджують думку про те, що вступ дитини до школи викликає нове ставлення до неї близьких людей, визнання її нових прав та обов'язків. Найбільш важливим є

усвідомлення себе в новому статусі – школяра, що спричиняє перебудову ставлень дитини до всіх сторін життя. Однак внутрішня позиція школяра не формується автоматично протягом перших місяців навчання шестирічної дитини в школі, а є продуктом злагодженої роботи батьків, учителя та регульованої активності самої дитини.

За результатами соціально-педагогічних досліджень А. Мудрик, В. Сластьоніна, М. Михайленко інститутами й агентами соціалізації молодших школярів можна вважати родину, школу, ЗМК, позашкільні установи, батьків, учителів, інших дорослих, однолітків у класі і надворі; їхню роль і можливості у вирішенні вікових завдань.

На думку багатьох відомих психологів (М. Боришевський, Я. Коломінський, Л. Славіна), молодший шкільний вік відіграє важливу роль у формуванні та закріпленні основних тенденцій поведінки дітей, у тому числі й соціально-адекватної. У сучасній освіті основний акцент робиться на гуманістичній спрямованості педагогічного процесу. Це передбачає зокрема ставлення до школяра не як до об'єкта навчання й виховання, а як до суб'єкта спілкування й потребує розвитку в учнях самостійності, самоорганізованості, здібності вступати в діалог з іншою людиною.

Наше дослідження проблеми формування соціально-адекватної поведінки дитини в професійній діяльності соціального-педагога показало, що в міжособистісних стосунках молодших школярів постійно виникають ситуації, що потребують узгодження дій, проявлення дружлюбних взаємостосунків до ровесників, уміння відмовитися від особистого бажання заради досягнення спільної мети. У цих ситуаціях діти далеко не завжди знаходять потрібні способи поведінки. Нерідко між ними виникають конфлікти, коли кожен відстоює свої права, не враховуючи права однолітків. Утручаючись у конфлікти, улагоджуючи їх, учитель та соціальний педагог навчають молодших школярів обмірковувати свою поведінку. Спільна та взаємна діяльність забезпечує впевненість молодших школярів у правильних діях, яка необхідна для того, щоб дитина не тільки знала норми поведінки, але й практично ними користувалася (Н. Никончук, І. Печенко, А Хрипкова, О. Яковлева).

Сучасні наукові пошуки актуалізують проблему формування соціально-адекватної поведінки молодших школярів, розкриваючи соціально-педагогічні, соціологічні, психологічні підходи до цієї проблеми. Зазначену проблематику репрезентована в працях Н. Бібік, І. Кожевникової, О. Кочерги, Н. Кудикиної, Ю. Мельник, О. Савченко, Л. Співак, З. Шилкунової.

Аналіз теоретичних засад проблеми формування соціально-адекватної поведінки у молодших школярів дозволяє стверджувати, що соціально-адекватна поведінка поділяється на: конформну, відповідальну, допомагаючу, правильну [1; 3; 5; 6; 7].

Нами визначено низку положень, які відображені в таблиці.

За твердженням психологів, формування соціально-адекватної поведінки молодших школярів відбувається в такій послідовності: життєва ситуація; морально-чуттєве переживання; осмислення ситуації та мотивів поведінки; вибір соціально-адекватної поведінки (конформна, відповідальна, допомагаюча, правильна); вольовий стимул; моральний учинок; соціально-адекватна спрямованість поведінки; соціально-адекватна поведінка [2; 4].

Враховуючи вищезазначене, ми дійшли висновку, що соціальному педагогу необхідно подбати про створення умов для виник-

нення тієї почуттєвої основи, яка необхідна для справжнього співпереживання іншій людині, розуміння її проблем, прагнення надавати допомогу, виявляти співчуття. Соціально-адекватна поведінка молодшого школяра формується поступово, тобто з набуттям досвіду.

Перспективу подальших досліджень може скласти аналіз та характеристика професійної діяльності соціального педагога загальноосвітнього закладу з формування соціально-адекватної поведінки молодшого школяра.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навчальний посібник / О. В. Безпалько. – К. : Логос, 2003. – 134 с.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте : Психологическое исследование / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
3. Бурим О. В. Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Бурим Ольга Володимирівна. – Л., 2008. – 214 с.
4. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. – СПб. : СОУЗ, 1997. – 224 с.
5. Караман О. Л. Захист дитинства і соціалізація особистості // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. – 2002. – № 8 (52). – С. 99–110.
6. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко. – 2-ге вид. – К. : Богданова А. М., 2009. – 226 с.
7. Яковлева О. В. Молодий школяр як суб'єкт соціального виховання / О. В. Яковлева // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 22–28.

Види соціально-адекватної поведінки молодшого школяра	Сутність поведінки
Конформна поведінка	Система взаємопов'язаних дій та вчинків дитини, які спрямовані на узгодження норм і цінностей групи зі своїми власними. Конформна поведінка дитини визначається як погоджувальна поведінка за принципом «Я згоден, я – як усі», яка не суперечить існуючим у цьому середовищі інтересам інших дітей. Дитина не приймає самостійно рішення, вона лояльна до зовнішніх вимог.
Відповідальна поведінка	Інтегрована моральна властивість, що виявляється у здатності соціально доцільно поводитись у школі, сім'ї, предметному середовищі, конструктивно взаємодіяти з ровесниками та дорослими, усвідомлено ставитись до їхніх вимог, реалізовувати відповідно до морально-етичних принципів і вікових можливостей свої права та обов'язки, критично оцінювати власну поведінку та вчинки як корисні чи шкідливі для себе та інших.
Допомагаюча поведінка	Система цілеспрямованих соціальних дій та вчинків дитини, певну послідовність та реалізацію яких, спрямовано на користь іншим та за які не передбачається будь-яких зовнішніх винагород. Допомагаюча поведінка молодших школярів характеризується позитивними соціальними наслідками й альтруїстичними мотивами.
Правильна поведінка	Особливий прояв поведінкової реакції, який виступає мірилом дотримання зовнішніх правил та вимог через внутрішнє сприйняття та розуміння цих правил у процесі взаємодії з навколишнім середовищем.

O. V. HRUNSKA
Sloviansk

SOCIAL AND PEDAGOGICAL PORTRAIT OF A PRIMARY SCHOOL PUPIL AS AN APPROXIMATE ACTIVITY OF A SOCIAL TEACHER IN THE FORMATION OF SOCIALLY ADEQUATE BEHAVIOUR

In article the characteristic of social and pedagogical portrait of the younger school pupil is considered, is investigated types of social and adequate behaviour and process of formation of social and adequate behaviour of children of younger school age in activity of the social teacher is analyzed. This knowledge will give opportunity to reduce a problem of adaptation of the child to school life, to optimize educational process and to create social and adequate behaviour of children in the course of activity of the social teacher of a general education institution for the subsequent harmonious development of the identity of the child of younger school age.

Keywords: social and pedagogical portrait, younger school pupil, social and adequate behaviour of the younger school pupil, activity of the social teacher.

O. B. ГРУНСКАЯ
г. Славянск

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА КАК ОРИЕНТИРОВОЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНО-АДЕКВАТНОГО ПОВЕДЕНИЯ

В статье рассмотрена характеристика социально-педагогического портрета младшего школьника, исследовано виды социально-адекватного поведения и проанализирован процесс формирования социально-адекватного поведения детей младшего школьного возраста в деятельности социального педагога. Эти знания предоставят возможность уменьшить проблему адаптации ребенка к школьной жизни, оптимизировать учебный процесс и сформировать социально-адекватное поведение детей в процессе деятельности социального педагога общеобразовательного заведения для последующего гармонического развития личности ребенка младшего школьного возраста.

Ключевые слова: социально-педагогический портрет, младший школьник, социально-адекватное поведение младшего школьника, деятельность социального педагога.

Стаття надійшла до редколегії 14.02.2015

УДК 378

I. P. ГУМЕННА

м. Тернопіль

Gumenna_1010@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті на основі аналізу наукових праць розглянуто сутність понять «професійна комунікативна підготовка», «професійна іншомовна підготовка майбутніх лікарів», «комунікативна культура лікарів». Досліджено особливості комунікативної підготовки студентів медичних спеціальностей. Обґрунтовано специфіку професійної комунікації лікаря. Проаналізовано особливості комунікації в медичній сфері. Охарактеризовано комунікативну культуру лікаря з пацієнтом. Визначено умови для досягнення високого іншомовного комунікативного рівня студентів. Визначено інноваційні форми та методи навчання, що сприяють розвитку професійної комунікації майбутніх лікарів.

Ключові слова: професійна комунікація, комунікативна культура, професійна іншомовна підготовка, особливості комунікації лікаря.

Сучасні тенденції розвитку медицини та медичної освіти висувають нові вимоги до якості професійної підготовки майбутніх лікарів. Медична сфера в Україні потребує добре підготовлених фахівців, що володіють на-

лежним рівнем готовності до професійної комунікації. У ВНЗ гуманітарну парадигму освіти потрібно спрямувати, у першу чергу, на розвиток особистості майбутнього фахівця, шляхом освоєння загальнонаціональних,